

Комилжон ҲАМРОЕВ

**ҲИКОЯ
КОМПОЗИЦИЯСИ**

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

АЛИШЕР НАВОЙИ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ
ЎЗБЕК ТИЛИ ВА АДАБИЁТИ УНИВЕРСИТЕТИ

Комилжон ҲАМРОЕВ

ҲИКОЯ КОМПОЗИЦИЯСИ

Монография

Тошкент
“Nurafshon business”
2020

821.512.133.09
83.3(5Ў)

Ҳ 24 Ҳамроев, Комилжон.

Ҳикоя композицияси [Матн] : монография / К. Ҳамроев. – Тошкент: "Nurafshon business", 2020. – 140 б.

ISBN 978-9943-6686-7-6

УЎК: 821.512.133.09
КБК: 83.3(5Ў)

Монография композиция поэтикасини ҳозирги ўзбек ҳикоялари мисолида тадқиқ этишга қаратилган. Жаҳон ва ўзбек адабиётшунослигига оид бадий композиция ҳақидаги қарашлар қиёсий ўрганилиб, ҳикоя композициясига доир назарий хулосалар чиқарилган. Янги ўзбек ҳикоялари композицион хусусиятига кўра тасниф этилган ва мазкур жанр поэтик қурилишига хос муаммолар устида сўз юритилган. Шукур Холмирзаев, Мурод Муҳаммаддўст, Эркин Аъзам, Аҳмад Аъзам, Назар Эшонқул каби ёзувчилар ҳикоялари таҳлил доирасига тортилган. Шунингдек, пейзаж, бадий сарлавҳа, илк ва сўнги жумлаларнинг ҳикоя композициясидаги бадий вазифаси ёритилган.

Монография адабиёт назарияси, ҳозирги адабий жараён, янги ўзбек адабиёти тарихи, ўзбек ҳикоячилиги масалалари билан шўғулланишни истаган талабалар, филолог-мутахассислар учун мўлжалланган.

Масъул муҳаррир:

Узоқ Жўрақулов, филология фанлари доктори

Тақризчилар:

Нурбой Жабборов, филология фанлари доктори, профессор
Сувон Мели, филология фанлари номзоди

Монография Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети Илмий-техник кенгаши томонидан (2020 йил 24 октябрдаги (зоом, масофавий) мажлиси йиғилишида 4-баённома билан нашрга тавсия этилган.

ISBN 978-9943-6686-7-6

© Комилжон Ҳамроев, 2020
© Nurafshon business, 2020

КИРИШ

Жаҳон адабиётшунослиги XXI асрга келиб, бадий асар компонентларининг поэтик боғланиш усулларини глобаллашган илмий-назарий тафаккур сатҳида ўрганиш муаммосини кун тартибига қўйди. Йил сайин янгиланиб, илмий жиҳатдан такомиллашиб бораётган назарий методлар тизимида тарихий ҳамда назарий поэтика тажрибаларини жаҳоншумул ижодкорлар асарларига уйғун тадбиқ этиш, уларни адабий жанрлар, композиция, сюжет, бадий образ поэтикаси нуқтаи назаридан типологик ўрганиш замонавий жаҳон адабиётшунослиги марказида турган долзарб муаммога айланди.

Ҳозирги ўзбек ҳикоялари мисолида бадий композициянинг поэтик қонуниятларини атрофлича ўрганиш замонавий ўзбек адабиётшунослигини жаҳон бадий тафаккурининг мана шундай глобал жараёнларига дахлдор этиши билан муҳимдир.

Дунё адабиётшунослигида XIX аср охири XX аср бошларига келиб, бадий асарнинг композицион қонуниятларини таҳлил этиш, унинг тадрижий тамойилларини ёритишга жиддий эътибор қаратилди. Жумладан, формализм, структурализм ва постструктурализм каби илмий мактабларда бадий асар композициясининг поэтик қонуниятлари турли аспектда долзарб муаммо сифатида ўрганилган. Зотан, ҳар қандай бадий санъат ҳодисаси композицион бутунликда зоҳир бўлади. Бадий адабиёт бисотида асар композициясининг тарихий тадрижи мунтазам янгиланиб туради. Бундай ижодий жараёнлар тарихий поэтика илмида ўз тасдиғини топган.

Кўринадики, ўзбек адабиётшунослигида насрий асарларнинг композицияси бармоқ билан санарли тадқиқотчилар томонидан таҳлил қилинганлиги ва ўзбек ҳикоялари мисо-

95. Юлчиев Қ. Ўзбек шеърлятида бирлик ва учлик шеър поэтикаси. Филол фанлари номзоди... дисс... автореф. – Фарғона, 2017. – 27 б.

V. Интернет материаллари:

1. <https://www.books.ru>
2. <http://www.payam-aftab/cjm/en/news/3094/Ali-Shir-NBava-27i>
3. <http://dic/akademik/ru/dic.nsf/>
4. <http://diction.chat/ru/>
5. <http://top/mail.ru/jimp.From=1551453>
6. <http://dic/akademik/ru/dic.nsf/>
7. <http://www.refurun.com/n/issledovanie-zhizni-itvor-chestva-alishera-navoi-v-zaradnoevropeyskom-vostokovedeni#xzz2NOWXH41O>
8. Веллер М. Технология рассказа. nema1oknig.info
9. <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=https://ur.m.wikipedea.org/wiki/>
10. <https://ur.m.wikipedea.org/wiki/>

МУНДАРИЖА

Кириш.....3

I БОБ. КОМПОЗИЦИЯНИНГ БАДИИЙ-ТАРИХИЙ ХУСУСИЯТЛАРИ ВА НАЗАРИЙ КРИТЕРИЙЛАРИ

- 1.1. Ҳикоя композицияси тадрижи ва назарий критерийлари.....8
- 1.2. Ҳикояда композицион типлар ва уларнинг структур хоссалари.....25

II БОБ. ҲИКОЯ КОМПОЗИЦИЯСИДА ЭПИК ТАСВИР, ОБРАЗ ВА ПЕЙЗАЖНИНГ ЎРНИ

- 2.1. Ҳикоя композициясида эпик тасвирнинг ўзига хослиги.....45
- 2.2. Композиция ва поэтик образ муносабаги.....54
- 2.3. Пейзаж ва бадий деталнинг композицион сатҳдаги вазибалари.....75

III БОБ. САРЛАВҲА, ИЛК ЖУМЛА ВА СЎНГГИ ЖУМЛА ПОЭТИКАСИ

- 3.1. Сарлавҳа типлари: тасниф ва структур таҳлил.....94
- 3.2. Ҳикоя композициясида илк ва сўнги жумлаларнинг бадий функцияси.....102
- Хулоса.....128
- Фойдаланилган адабиётлар рўйхати.....132